

نشریه تولید گیاهان زراعی
جلد هفتم، شماره سوم، پاییز ۹۳
۱۰۹-۱۲۲
<http://ejcp.gau.ac.ir>

بهبود سطح تحمل شوری گیاه جو با بهره‌گیری از هتروزیس

اسد معصومی اصل^{۱*}، رضا امیری فهلیانی^۱ و حسن پاک نیت^۲

^۱ استادیار گروه زراعت و اصلاح نباتات دانشگاه یاسوج

^۲ دانشیار گروه زراعت و اصلاح نباتات دانشگاه شیراز

تاریخ دریافت: ۹۱/۷/۵؛ تاریخ پذیرش: ۹۳/۴/۹

چکیده

شوری از مهم‌ترین عوامل محیطی است که به شدت از رشد گیاه ممانعت می‌کند. به منظور بهبود سطح تحمل شوری گیاه جو از طریق دورگ‌گیری، دو رقم جو بهاره به نام‌های ریحان (حساس) و افضل (متحمل) و دورگ حاصل از آنها، در سه سطح شوری (۰، ۱۰ و ۲۰ دسی‌زیمنس بر متر) و در گلخانه، به صورت یک آزمایش فاکتوریل در قالب طرح بلوک‌های کامل تصادفی در سه تکرار کاشته شدند. میزان پرولین، فعالیت کمی آنزیم‌های پراکسیداز و کاتالاز، میزان سدیم، پتاسیم و نسبت سدیم به پتاسیم و بالعکس، برای کلیه تیمارها اندازه‌گیری شدند. میزان سدیم، پتاسیم و نسبت پتاسیم به سدیم، هتروزیس والد برتر و آنزیم کاتالاز، هتروزیس بر پایه میانگین والدین نشان دادند. برای نسبت سدیم به پتاسیم، پرولین و پراکسیداز هیچ نوع هتروزیسی مشاهده نشد. در پایان، سطح شوری سوم (۲۰ دسی‌زیمنس بر متر) مناسب‌ترین سطح برای بررسی وضعیت هتروزیس گیاهان حاصل از تلاقی بین ارقام حساس و متحمل بود. با توجه به هتروزیس‌های مشاهده شده می‌توان از طریق تلاقی‌های هوشمند در جهت بهبود تحمل شوری گیاهان اقدام کرد.

واژه‌های کلیدی: شوری، دورگ‌گیری، پرولین، پراکسیداز، کاتالاز، سدیم.

* نویسنده مسئول: masumiasl@yahoo.com

مقدمه

در حدود ۶ درصد از سطح کره زمین به واسطه عوامل طبیعی و آب آبیاری از شوری رنج می‌برد (ماتیوس و ساندرز، ۲۰۰۱). ایجاد گیاهان متحمل به شرایط شور نیازمند درک مکانیسم‌های تحمل شوری است (ویستوسکایا و همکاران، ۲۰۱۰). شاید اولین مطالعه برای ارزیابی توارث تحمل شوری، از طریق تلاقی بین گونه‌های *Lycopersicon esculentum* و *L. pimpinellifolium* در سال ۱۹۴۱ و توسط لیون انجام شد (فلاورز، ۲۰۰۴). اطلاعات به دست آمده از این تحقیق نشان داد که عملکرد دورگ حاصله، نسبت به والدین، به افزایش شوری (سولفات سدیم) بسیار حساس است. دورگ حاصل از تلاقی *L. esculentum* با ۳ گونه وحشی *L. peruvianum*، *L. cheesmanii* و *L. pennellii* پدیده هتروزیس را در صفت طول ساقه تحت شرایط تنش شوری (کلرید سدیم) نشان داد. استفاده از تلاقی بین جنسی *Festuca arundinacea* (به عنوان گیاه متحمل به خشکی) و *Lolium multiflorum* (به عنوان گیاه حساس به خشکی) نشان داد که دورگ، حاصل واجد خصوصیات حد واسط است (توماس و همکاران، ۱۹۹۹). حساسیت به آب‌کشیدگی بذر در دورگ بین گونه‌های *Coffea pseudozanguedariae* (متحمل) و *C. liberica* (حساس) به صورت حدواسط بروز پیدا کرد (دوسرت و همکاران، ۲۰۰۴). این مثال‌ها نشان می‌دهند به واسطه تغییراتی که در طی تکامل فردی (اونتوژنی) یک گیاه ایجاد می‌شود، ارزیابی تحمل تنش‌ها و ارتباط آن با صفات قابل اندازه‌گیری گیاه پیچیده است. با وجود این، مدارکی دال بر وجود اثرات هتروزیس، غالبیت و افزایشی برای یک صفت پیچیده ژنتیکی قابل ارایه است (فلاورز و همکاران، ۱۹۹۴).

گیاهان راه‌های گوناگون و متعددی را جهت مقابله با تنش شوری و یونی داشتن وضعیت مناسبی از نظر توزیع یون در سطح گیاه و سلول مورد استفاده قرار می‌دهند (عسکری، ۱۹۹۹). در گیاه جو انتقال کلر به شاخساره در رقم حساس ۲ تا ۷/۱ برابر ارقام متحمل است (گرین‌وی و همکاران، ۱۹۶۵). جذب بیشتر پتاسیم نسبت به سدیم در ایجاد تحمل نسبت به شوری در اغلب گلکوفیت‌ها مهم است (گرین‌وی و مانز، ۱۹۸۰). مطالعات نشان داده‌اند که سدیم در فرآیند جذب، رقیب پتاسیم است (گرین‌وی و همکاران، ۱۹۶۵). در گیاه جو تنظیم مجموع دو یون (Na+K) بیشتر از غلظت‌های مجزای آنها (Na, K) مورد توجه است (گرین‌وی و همکاران، ۱۹۸۰). حسن و همکاران (۱۹۷۰) دریافتند که غلظت پتاسیم در همه اندام‌های جو و ذرت در سطح پائین شوری افزایش یافته است اما زمانی که غلظت نمک افزایش پیدا کرد، میزان پتاسیم گیاه نیز کاهش یافت. در مجموع به نظر می‌رسد که در گیاهان

متحمل نسبت به شوری، با افزایش جذب سدیم، میزان پتاسیم آنها تا حدودی کاهش می‌یابد ولی گونه‌های حساس به شوری همراه با افزایش جذب سدیم میزان پتاسیم خود را تا حدی افزایش می‌دهند (بنلوک و همکاران، ۱۹۹۴). تجمع پرولین با تحمل تنش خشکی در جو در ارتباط است (فلاورز و همکاران، ۱۹۹۴). میزان پرولین در پاسخ به تنش شوری افزایش می‌یابد. ولی نوع شوری، میزان شوری و عوامل بیوشیمیائی دیگر هم بر آن اثرگذار هستند. در بین اسیدآمین‌های آزاد موجود در برگ‌های مواجه به کمبود آب، افزایش پرولین بیشترین مقدار را دارد (کوهن و همکاران، ۱۹۸۰). میزان تجمع پرولین با پروتئین محلول در سیتوپلاسم در ارتباط بوده و در مقابله با تنش‌ها مفیدتر است (ووت‌برگ و استیوارت، ۱۹۸۴).

پژوهشگران مختلف گزارش کرده‌اند که فعالیت آنزیم پراکسیداز در ارقام حساس به شوری، تحت تنش شوری افزایش می‌یابد ولی واضح نیست که افزایش مشاهده شده در فعالیت پراکسیداز در اثر تنش شوری، بر اثر افزایش فعالیت ژن‌های رمزکننده پراکسیداز یا افزایش فعالیت آنزیم‌های موجود است (علی‌احمد کروری و معقولی، ۱۹۹۶).

تأثیر آنزیم پراکسیداز بر آب اکسیژنه طبق فرمول روبرو انجام می‌شود:

$$2H_2O_2 + AH_2 \rightarrow A + 2H_2O$$

آنزیم پراکسیداز وقتی واکنش نشان می‌دهد که مقدار ماده سمی آب اکسیژنه در محیط کم است ولی آنزیم کاتالاز وقتی واکنش نشان می‌دهد که میزان ماده سمی آب اکسیژنه در محیط زیاد است. از مجموع مطالعات انجام شده چنین بر می‌آید که تغییرات دو آنزیم پراکسیداز و کاتالاز هم جهت با هم صورت نمی‌گیرد. زمانیکه پراکسیداز از نظر تعداد آیزوزایمها و فعالیت، در نقطه حداکثر خود است، کاتالاز، یا وجود نداشته یا فعالیت بسیار کمی دارد (علی‌احمد کروری و متینی‌زاده، ۱۹۹۳). سهو و ساهو (۱۹۹۳) نشان دادند که در برنج تحت تنش شوری، فعالیت کاتالاز در دو روز اول به تدریج افزایش می‌یابد، ولی پس از آن تا آخر دوره آزمایش کاهش پیدا می‌کند.

هدف از این تحقیق، ارزیابی برخی ویژگی‌های مرتبط با تحمل شوری در دورگ F₁ حاصل از تلاقی دو رقم جو متحمل (افضل) و حساس (ریحان) و بررسی وضعیت هتروزیس است. از سوی دیگر، هدف تعیین بهترین صفتی است که بیشترین هتروزیس را نشان داده و بتواند ما را در اصلاح جو از طریق دورگ‌گیری کمک نماید.

مواد و روش‌ها

در این پژوهش دو رقم جو بهاره افضل (متحمل) و ریحان (حساس) که از مؤسسه تحقیقات اصلاح و تهیه نهال و بذر کرج تهیه شده بودند، در شرایط گلخانه‌ای و در گلدان‌های ۳ کیلویی کاشته شده و سپس بین دو رقم فوق، تلاقی صورت گرفت (جهت اطمینان از درستی تلاقی علاوه بر صفات فیزیولوژیک، صفات ظاهری نیز ارزیابی شده و دورگ بودن نتایج اثبات شد). بذور F_1 و والدین در گلدان‌های مجزا و در سه تکرار کاشته شدند. در مرحله پنجه زنی (۲۱ روز پس از کاشت)، اعمال تنش شوری آغاز گردید. برای اعمال تنش، مخلوط نمک طعام و کلرور کلسیم به نسبت ۱۰ به ۱ در آب آبیاری به صورت محلول درآمده و گلدان‌ها با این محلول آبیاری شدند، سطوح شوری مورد استفاده (شاهد) ۰، ۱۰ و ۲۰ دسی‌زیمنس بر متر بود. اعمال تنش به صورت تدریجی و بر مبنای ۵ دسی‌زیمنس بر متر در هر روز بود تا سطوح شوری مورد نظر حاصل شود. ۱۰ روز پس از اعمال تنش، نمونه برداری‌ها شروع شد. برای اندازه‌گیری میزان سدیم و پتاسیم از روش شعله سنجی و برای اندازه‌گیری پرولین از روش بیتس و همکاران (۱۹۷۳) استفاده گردید. برای اندازه‌گیری میزان فعالیت کمی دو آنزیم پراکسیداز و کاتالاز نیز از روش تغییر یافته چانس و ماهلی (۱۹۹۵) استفاده شد. در نهایت داده‌های بدست آمده با نرم افزارهای SAS, MSTATC و Excel تجزیه و تحلیل شدند. برای ارائه نتایج و بحث دو نوع نمودار طراحی و رسم شدند. در یک نمودار تغییرات هر صفت براساس میانگین سه سطح شوری و در نمودار دوم روند تغییرات هر صفت در سه سطح شوری بررسی شدند. همچنین جهت سهولت در بحث، صفات اندازه‌گیری شده در دو بخش صفات فیزیولوژیک و بیوشیمیایی دسته‌بندی شدند (از آنجائیکه شاهد در آزمایش، عدم اعمال تنش فرض شده است. بنابراین مقایسه والدین و دورگ طی آزمایش و با استفاده از صفات مختلف انجام شده است).

نتایج و بحث

نتایج حاصل از تجزیه واریانس صفات مورد ارزیابی در جدول (۱) ارائه شده است. نتایج نشان دادند اثر شوری روی سدیم، نسبت پتاسیم به سدیم، نسبت سدیم به پتاسیم و پرولین در سطح ۱ درصد و بر پراکسیداز در سطح ۵ درصد معنی دار بود. اثر شوری در مورد کاتالاز و پتاسیم معنی دار نبود. این نتیجه بیانگر این است که شوری اعمال شده، نتوانسته است بر میزان فعالیت کمی کاتالاز و مقدار پتاسیم اثر بگذارد. این در حالی است که بر اساس نتایج حاصله می‌توان ادعان کرد که بقیه صفات قابلیت تبیین

نشریه تولید گیاهان زراعی، جلد هفتم (۳)، ۱۳۹۳

اثر شوری روی گیاه را دارند. ژنوتیپ‌ها فقط از نظر مقدار پتاسیم، نسبت سدیم به پتاسیم و پرولین اختلاف معنی‌داری (در سطح ۵ درصد) را نشان دادند. اثر متقابل ژنوتیپ و شوری به‌جز در مورد نسبت پتاسیم به سدیم و کاتالاز، در بقیه ویژگی‌های مورد بررسی، اختلاف آماری معنی‌داری (در سطح ۵ و ۱ درصد) را نشان دادند که مبین این است که بعضی ژنوتیپ‌ها از نظر بعضی ویژگی‌ها، در سطوح مختلف شوری، عکس‌العمل متفاوتی از خود نشان داده‌اند. با توجه به نتایج جدول (۲) مشاهده می‌شود که در سطح شوری صفر (شاهد) میزان پتاسیم دورگ با ژنوتیپ حساس اختلاف معنی‌داری دارد ولی با رقم مقاوم اختلاف معنی‌داری ندارد. در سطح شوری سوم نیز اختلاف بین دورگ و ژنوتیپ حساس معنی‌دار بوده ولی با ژنوتیپ مقاوم اختلاف معنی‌داری نداشتند. در مورد صفت پرولین نیز در سطح شوری دوم، دورگ با ژنوتیپ حساس اختلاف معنی‌دار ندارد ولی با رقم مقاوم اختلاف معنی‌دار است. به‌نظر می‌رسد مقاومت دورگ از رقم مقاوم منتقل شده و صفات پرولین و پتاسیم بهترین صفات در نشان دادن این انتقال است و گیاه جو تعدیل اسمزی خود را بیشتر با استفاده از افزایش غلظت پتاسیم انجام می‌دهد.

جدول ۱- تجزیه واریانس صفات اندازه‌گیری شده در سطوح مختلف شوری

منابع تغییرات	درجه آزادی	واریانس				کاتالاز	پراکسیداز	پرولین	سدیم به پتاسیم	پتاسیم به سدیم	پتاسیم	سدیم
		پتاسیم	پتاسیم به سدیم	سدیم	سدیم به پتاسیم							
شوری	۲	۰/۰۰۱ ^{ns}	۰/۰۰۷*	۴/۵۴۷**	۰/۷۱۸**	۳/۰۷۵**	۰/۶۷۵ ^{ns}	۳۱/۷۴**				
ژنوتیپ	۲	۰/۰۰۱ ^{ns}	۰/۰۰۴ ^{ns}	۰/۷۰۰**	۰/۰۰۴**	۰/۰۹۹ ^{ns}	۴/۱۵۵**	۱/۵۱۲ ^{ns}				
اثر متقابل	۴	۰/۰۰۱ ^{ns}	۰/۰۰۱**	۰/۰۰۶**	۰/۰۱۸**	۰/۱۲۲ ^{ns}	۱/۶۳۰*	۰/۲۲۴**				
خطا	۱۸	۰/۰۰۱	۰/۰۰۳	۹/۶۴۴	۰/۱۵۸	۰/۰۶۸	۵۹/۲۷	۹۶/۹۸۲				
ضریب تغییرات (%)		۱/۱۶	۴/۱۵	۶/۵۰	۱۲/۳۹	۱۵/۶۰	۱۱/۸۴	۱۵/۶۶				

* و ** به ترتیب معنی‌دار در سطح آماری ۰/۰۵ و ۰/۰۱ و ns معنی‌دار نیست.

اسد معصومی اصل و همکاران

جدول ۲- نتایج مقایسه میانگین اثرات متقابل ژنوتیپ و شوری

شوری	سدیم	پتاسیم	نسبت	نسبت	پرولین	پراکسیداز	کاتالاز
(دسی‌زیمنس بر متر)	(میلی‌گرم بر گرم وزن خشک)	پتاسیم به سدیم	پتاسیم به سدیم	پتاسیم به سدیم	(میکروگرم بر گرم وزن تر)		
مقاوم	۱۰/۸۸ c	۳۸/۵۱ ab	۰/۳۰ e	۳/۴۶ b	۲۶/۰۸ de	۰/۲۷۵bc	۰/۰۵۲ a
۰ حساس	۶/۹۷ c	۱۹/۷۷ c	۰/۳۶ de	۳/۶۷ b	۲۳/۹۳ e	۰/۳۴۸ab	۰/۰۴۲ a
دورگ	۸/۴۳ c	۵۰/۳۱ a	۰/۱۷ e	۶/۰۱ a	۲۱/۵۴ e	۰/۲۱۱ c	۰/۰۵۸ a
مقاوم	۳۴/۱۴ ab	۳۴/۶۴ b	۱/۰۱ bcd	۱/۰۱ c	۳۴/۲۵ bc	۰/۳۰۰abc	۰/۰۵۷ a
۱۰ حساس	۲۷/۶۲ b	۳۴/۴۲ b	۰/۸۲cde	۱/۲۹ c	۳۰/۹۴ cd	۰/۳۳۲abc	۰/۰۵۱ a
دورگ	۳۵/۸۶ ab	۳۱/۶۲ b	۱/۱۴ bc	۰/۸۸ c	۲۶/۹۰ de	۰/۲۸۱abc	۰/۰۳۳ a
مقاوم	۴۳/۵۳ ab	۲۸/۷۳ bc	۱/۵۳ ab	۰/۶۵ c	۴۳/۱۷ a	۰/۳۹۶ a	۰/۰۴۷ a
۲۰ حساس	۳۵/۸۲ ab	۲۰/۷۹ c	۱/۸۶ a	۰/۶۴ c	۴۰/۴۹ ab	۰/۳۸۰ab	۰/۰۵۰ a
دورگ	۳۵/۴۳ a	۳۸/۳۹ ab	۱/۴۴ abc	۰/۸۵ c	۳۵/۹۳ abc	۰/۳۵۲ab	۰/۰۵۹ a

حروف مشابه در هر ستون نشان‌دهنده عدم معنی‌داری در سطح ۵ درصد می‌باشد.

صفات فیزیولوژیک: میزان یون سدیم در والد متحمل (افضل) بالاتر از والد حساس (ریحان) بود (اختلاف معنی‌دار در سطح ۵ درصد). تنش شوری رقم متحمل را کمتر از رقم حساس تحت تاثیر قرار می‌دهد و غلظت یون سدیم کمتر در اندام هوایی رقم حساس در جو گزارش شده‌است (تدین و امام، ۲۰۰۷). وجود سدیم بالا در برگ‌های والد متحمل قابل توجه است و با همین استدلال در والد حساس بایستی سدیم کمتری تجمع یابد که نتایج حاصل از این تحقیق این مطلب را تایید می‌نماید. نتایج دورگ حاصل از تلاقی والدین متحمل و حساس، میزان سدیم بالاتر از هر دو والد داشتند، یعنی هتروزیس والد برتر برای این صفت مشاهده شد (شکل ۲). روند تغییرات میزان یون سدیم در سطوح مختلف شوری نیز نشان داد که در اثر افزایش میزان شوری میزان تجمع سدیم در والدین و دورگ افزایش می‌یابد ولی شیب این افزایش در دورگ تندتر از والدین بود. با توجه به روند تغییرات، به نظر می‌رسد بروز هتروزیس در سطوح دوم و سوم شوری محتمل‌تر است (شکل ۱). در بررسی‌های توران و همکاران (۲۰۱۰) روی گیاه ذرت نیز افزایش میزان سدیم در اندام هوایی با افزایش شوری مشاهده شده است.

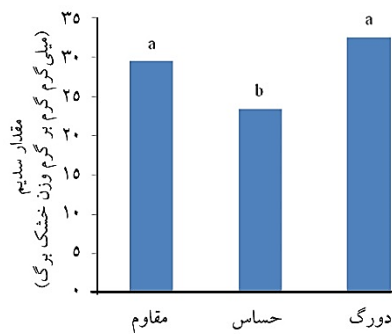
میزان یون پتاسیم در والد متحمل بالا ولی در والد حساس، پائین (اختلاف معنی‌دار در سطح ۵ درصد) بود. با توجه به نتایج گرین‌وی و مانس (۱۹۸۰)، احتمالاً تنظیم مجموع دو یون سدیم و پتاسیم

مهمتر از غلظت هر کدام از آنها به تنهایی می‌باشد. از این جهت، گیاه جو متحمل، ضمن افزایش جذب سدیم، با بالا نگهداشتن سطح پتاسیم باعث می‌شود که نسبت پتاسیم به سدیم به‌حدی کاهش نیابد که منجر به مرگ آن شود، ولی والد حساس نتوانسته میزان یون پتاسیم را بالا نگهدارد. نکته قابل توجه اینکه نتاج دورگ حاصله، حتی میزان پتاسیم بالاتری از والد متحمل دارند و از این جهت هتروزیس والد برتر نشان دادند (شکل ۴). بررسی روند تغییرات میزان یون پتاسیم در سطوح مختلف شوری نیز نشان داد که در اثر افزایش میزان شوری، کاهش یون پتاسیم در والد متحمل به‌طور منظم، ولی در والد حساس، افزایش و سپس کاهش داشته است. در نتاج دورگ، ابتدا کاهش شدید و سپس افزایش ملایم میزان پتاسیم دیده شد. به عبارتی، در اثر شوری سطح دوم، کاهش شدید در میزان پتاسیم دیده شد ولی در سطح بالاتر شوری میزان پتاسیم افزایش یافت. با توجه به روند تغییرات به‌نظر می‌رسد بروز هتروزیس در سطح سوم شوری محتمل‌تر است (شکل ۳). نتایج مشابهی توسط توران و همکاران (۲۰۱۰) در ذرت گزارش شده است. آنها عنوان نمودند که با افزایش شوری، محتوای پتاسیم و نسبت پتاسیم به سدیم اندام هوایی ذرت افزایش یافت.

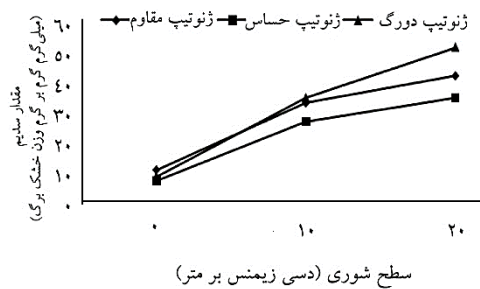
نسبت یون‌های سدیم به پتاسیم در والدین متحمل و حساس اختلاف معنی‌دار در سطح ۵ درصد نشان دادند. در حالیکه در نتاج دورگ این نسبت از هر دو والد کمتر است، یعنی در مورد این صفت هتروزیسی مشاهده نشد (شکل ۶). روند تغییرات این نسبت بر خلاف تغییرات آن منظم است و هر سه گروه ژنوتیپی، تقریباً روند صعودی نشان دادند، هرچند شدت افزایش برخی بیشتر بود (شکل ۵). این صفت در بسیاری از مقالات بررسی نشده و اطلاعات زیادی نیز موجود نیست، ولی حداقل معکوس بودن آن با نسبت پتاسیم به سدیم باعث اثبات درستی بررسی‌ها می‌تواند باشد.

دو والد متحمل و حساس اختلاف معنی‌داری را از نظر نسبت یون‌های پتاسیم به سدیم نشان ندادند ولی در دورگ حاصله از این دو گروه ژنوتیپی، مقدار این نسبت به‌طور معنی‌داری (در سطح ۵ درصد) بیشتر از هر دو والد بود، یعنی احتمال هتروزیس والد برتر برای این نسبت وجود دارد (شکل ۸). روند تغییرات این نسبت بر خلاف تغییرات آن منظم است هرچند روند نزولی در نتاج دورگ به‌خصوص بین دو سطح اول شوری شدیدتر است (شکل ۷). آنچه که در اینجا قابل بحث است این است که والد حساس و متحمل از لحاظ نسبت سدیم به پتاسیم اختلاف معنی‌داری داشتند، ولی در مورد نسبت پتاسیم به سدیم این اختلاف معنی‌دار نبود. با این وجود عکس‌العمل نتاج دورگ نشان‌دهنده یک روند مطلوب از نظر اصلاح برای این تنش می‌باشد (گرین‌وی و مانس ۱۹۸۰). توران و همکاران (۲۰۱۰) هم در

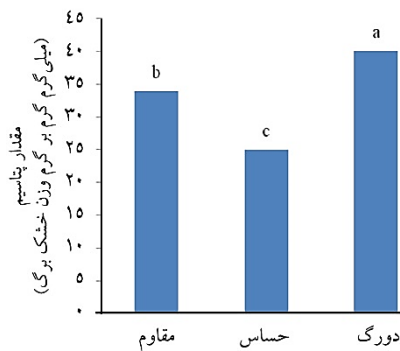
بررسی‌های خود روی گیاه ذرت عنوان کردند که شوری و افزایش آن به سطوح بالاتر باعث کاهش معنی‌داری در نسبت پتاسیم به سدیم شد که این کاهش در نسبت پتاسیم به سدیم را به‌خاطر خاصیت آنتاگونیستی بین سدیم و پتاسیم عنوان کرده‌اند.

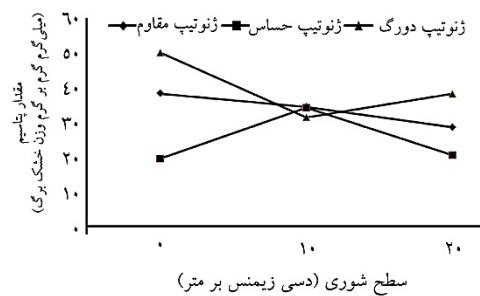
شکل ۲- تغییرات میزان سدیم در میانگین سه سطح شوری

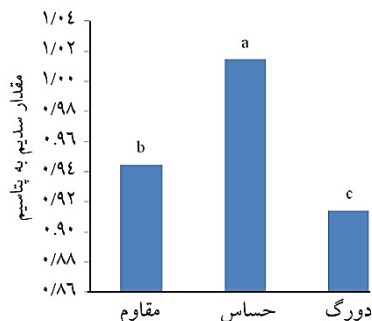
شکل ۱- روند تغییرات میزان سدیم در سطوح مختلف شوری

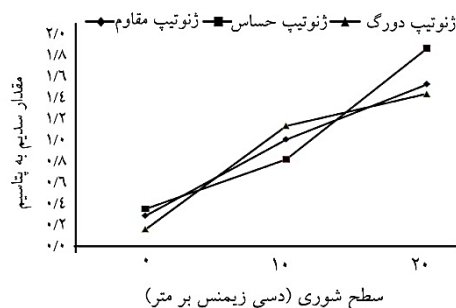
شکل ۴- تغییرات میزان پتاسیم در میانگین سه سطح شوری

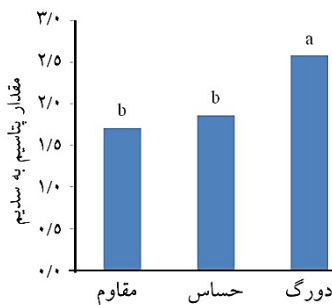
شکل ۳- روند تغییرات میزان پتاسیم در سطوح مختلف شوری

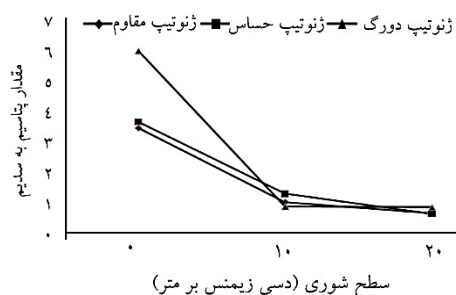
شکل ۶- تغییرات نسبت سدیم به پتاسیم در میانگین سه سطح شوری

شکل ۵- روند تغییرات نسبت سدیم به پتاسیم در سطوح مختلف شوری

شکل ۸- تغییرات نسبت پتاسیم به سدیم در میانگین سه سطح شوری

شکل ۷- روند تغییرات نسبت پتاسیم به سدیم در سطوح مختلف شوری

صفات بیوشیمیایی: میزان اسیدآمینو آزاد پرولین در والد متحمل بالاتر از والد حساس بود که با توجه به میزان بالای سدیم در همین والد قابل توجیه است، چرا که وقتی سدیم زیادی جذب می‌شود، گیاه جو آنرا به واکوئل هدایت می‌کند و جهت حفظ تعادل اسمزی گیاه با صرف انرژی به تولید پرولین در سیتوپلاسم اقدام می‌کند (کوهن و همکاران، ۱۹۸۰)، ولی در والد حساس افزایش پرولین کمتر است چون جذب و حجره‌بندی سدیم کمتر است. با این حال میزان پرولین بین والد حساس و متحمل، از لحاظ آماری اختلاف معنی‌داری نشان نداد. با توجه به تحقیقات کوهن و همکاران (۱۹۸۰) که افزایش سنتز پرولین در اثر تنش شوری و خشکی را گزارش کرده‌اند، این اسیدآمینو می‌تواند در حفظ تعادل اسمزی سلولی نقش بسزائی داشته باشد. در نتایج دورگ نیز میزان پرولین از هر دو والد کمتر بوده و

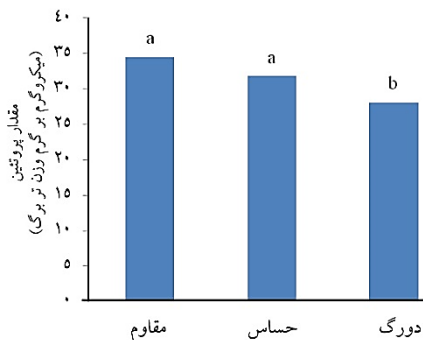
هتروزیسی دیده نشد، هرچند اختلاف آن با والد حساس معنی دار نبود ولی اختلاف معنی داری بین نتایج دورگ و والد متحمل دیده شد، یعنی نه تنها هتروزیسی مشاهده نشد بلکه حتی میزان پرولین نتایج دورگ از والد حساس نیز کمتر شده است (شکل ۱۰). روند تغییرات میزان پرولین در سطوح مختلف شوری نیز نشان داد که در اثر افزایش میزان شوری میزان افزایش پرولین در دو والد حساس و متحمل و نتایج دورگ منظم و رو به بالاست (شکل ۹) و بنابراین می توان گفت که پرولین یک اسید آمینه حساس به تنش است.

میزان فعالیت کمی آنزیم پراکسیداز در والد حساس بالاتر از والد متحمل است (اختلاف معنی دار در سطح ۵ درصد) که به علت تنش اکسیداتیو ناشی از تنش شوری در گیاه است، چون گیاه حساس آسیب بیشتری از تنش اکسیداتیو متحمل می شود، از این جهت تولید آنزیم پراکسیداز جهت دفع پراکسید هیدروژن بیشتر است. مطالعات علی احمد-کروری و معقولی (۱۹۹۶) نیز نشان داده که آنزیم پراکسیداز آنزیم پاسخ دهنده به دمای پائین و شوری است. در نتایج دورگ نیز میزان پرولین از هر دو والد کمتر است و هتروزیسی دیده نمی شود، هرچند اختلاف آن با والد متحمل معنی دار نیست ولی اختلافش با والد حساس معنی دار است (شکل ۱۲). روند تغییرات این صفت بر خلاف تغییرات آن بسیار منظم و در هر سه سطح شوری تقریباً روند صعودی دارد ولی در نتایج دورگ این روند افزایشی شدیدتر است (شکل ۱۱).

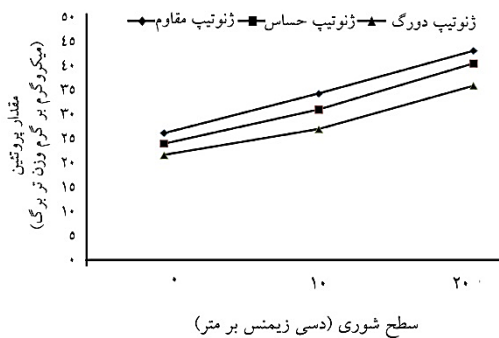
میزان فعالیت کمی آنزیم کاتالاز در والد متحمل بیشتر از والد حساس است (اختلاف معنی دار در سطح ۱ درصد). آنزیم پراکسیداز وقتی واکنش نشان می دهد که میزان پراکسید هیدروژن در محیط کم است ولی کاتالاز بالعکس است (علی احمد کروری و متینی زاده ۱۹۹۳). با توجه به این مطلب، علت تولید کاتالاز کمتر در والد حساس احتمالاً به خاطر این است که چون پراکسیداز در سطح کمتری از پراکسید هیدروژن فعال شده و آنرا تجزیه کرده است، بنابراین نیازی به تولید بیشتر کاتالاز احساس نشده است. در نتایج دورگ میزان فعالیت کمی آنزیم کاتالاز بیشتر از والد حساس ولی کمتر از والد متحمل است ولی میانگین فعالیت دو والد بیشتر است. بنابراین به نظر می رسد هتروزیسی معمولی برای این صفت قابل پیش بینی است (شکل ۱۴). روند تغییرات میزان افزایش فعالیت کمی کاتالاز در سطوح مختلف شوری نیز نشان داد که در اثر افزایش میزان شوری میزان افزایش فعالیت کمی کاتالاز در والد حساس رو به بالا، ولی در والد متحمل ابتدا افزایش و سپس کاهش بود. در نتایج دورگ ابتدا افزایش و سپس بین دو سطح آخر شوری شیب بالعکسی به خود گرفته است. احتمالاً در سطوح بالاتر شوری پاسخ

نشریه تولید گیاهان زراعی، جلد هفتم (۳)، ۱۳۹۳

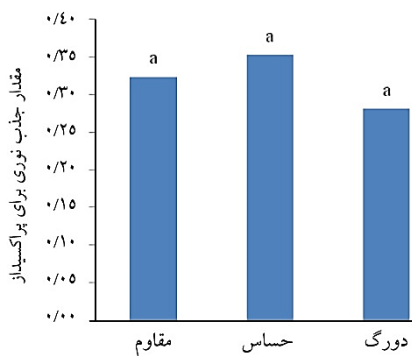
کاتالاز معکوس می‌شود. با توجه به روند تغییرات به نظر می‌رسد بروز هتروزیس در سطوح بالاتر شوری محتمل‌تر از سایر سطوح شوری است (شکل ۱۳).

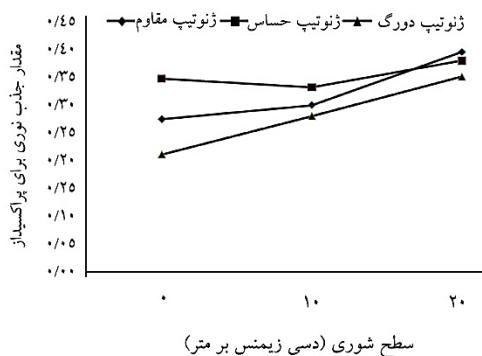
شکل ۱۰- تغییرات میزان اسید آمینه آزاد پرولین در میانگین سه سطح شوری

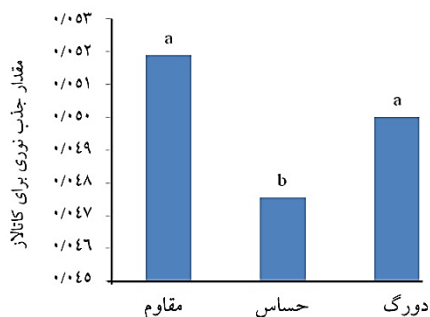
شکل ۹- روند تغییرات میزان میزان فعالیت کمی اسید آمینه آزاد پرولین در سطوح مختلف شوری

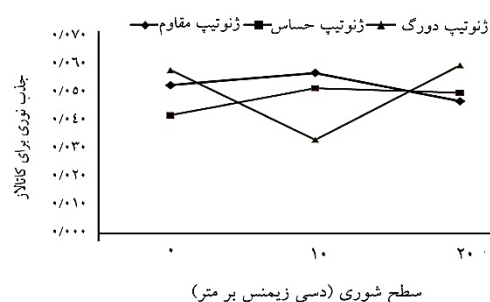
شکل ۱۲- تغییرات میزان فعالیت کمی آنزیم پراکسیداز در میانگین سه سطح شوری

شکل ۱۱- روند تغییرات میزان فعالیت کمی آنزیم پراکسیداز در سطوح مختلف شوری

شکل ۱۴- تغییرات میزان فعالیت کمی آنزیم کاتالاز در میانگین سه سطح شوری

شکل ۱۳- روند تغییرات میزان فعالیت کمی آنزیم کاتالاز در سطوح مختلف شوری

نتیجه گیری کلی

با توجه به نتایج بدست آمده، بروز هتروزیس برای صفات مختلف در سطوح مختلف شوری رخ داد. به نحوی که هتروزیس برای صفت میزان سدیم در سطح سوم شوری و در مورد کاتالاز در سطح دوم شوری بروز کرد. بنابراین به نظر می رسد با توجه به تغییرات صفات فیزیولوژیکی و بیوشیمیایی در والدین و نتاج و نیز با توجه به اینکه در سطح دنیا از ارقام دورگ جو استفاده می شود، می توان از طریق تلاقی های هوشمندانه نسبت به انتقال صفت تحمل به شوری به نسل های بعد اقدام کرد. بدیهی است با داشتن چنین اطلاعاتی، می توان گام موثری در جهت اصلاح برای مقاومت به شوری در گیاه جو برداشت.

منابع

1. Ali-Ahmad Kroori, S., and Maagoli, F. 1996. Assesment the proteinic, enzymic and isoenzymic reaction of *Haloxylon persicum* to variation of some environmental agents (temperature, EC and pH). *Pajooohesh va Sazandegi J.*, 32:16-19.
2. Ali-Ahmad Kroori, S., and Matinizadeh, M. 1993. Quantitative and qualitative variations and interchanging of two peroxidase and catalase enzymes in scion and seeds of *Larix*. *Pajooohesh va Sazandegi J.*, 21: 4-7.
3. Askari, H. 1999. Study of agronomic and chemical compositions of corn (*Zea mays* L.), sunflower (*Heliathus annuus* L.), sorghum (*Sorghum bicolor* L. Moench) and sesame (*Sesamunm indicum* L.) in different contents of sodium chloride and nitrogen. M.S. thesis of biology. Shiraz University.
4. Bates, L.W., Waldern, R.P. and Teare, L.D. 1973. Rapid determination of free proline for water stress studies. *Plant and Soil.*, 39: 205-207.
5. Benlloch, M., Ojeda, M.A., Ramos, J. and Rodriguez-Navarro, A. 1994. Salt Sensivity and low discrimination between potassium and sodium in bean Plants. *Plant and Soil.*, 166:117-123.

6. Chance, B. and Meahly, A.C. 1995. Assay of catalase and peroxidase pp: 764-775. In: S.P. culowick, and N.O. Kaplan (eds). Methods in Enzymology. Academic press. Inc. New York.
7. Chauhan, R.P.S., Chauhan, C.P.S. and Kumar, D. 1980. Free proline accumulation in cereals in relation to salt tolerance. Plant and Soil. 57: 167-175.
8. Chinnusamy, V., Jagendorf, A. and Zhu, J. 2005. Understanding and improving salt tolerance in plants. Crop Sci., 45:437-448.
9. Dussert, S., Engelman, F., Louarn, J. and Noirot, M. 2004. Inheritance of seed desiccation sensitivity in a coffee interspecific cross: evidence for polygenic determinism. J. Exp. Bot., 55:1541-1547.
10. Flowers, T.J., Troke, P.F., and Yea. A.R. 1994. The mechanism of salt tolerance in halophytes. Ann. Rev. Plant Physiol. 28: 89-121.
11. Flowers, T.J. 2004. Improving crop salt tolerance. J. Exp. Botan., 55:307-319.
12. Greenway, H., Gunn, A., Pitman, M.G. and Thomas, D.A. 1965. Plant response to saline substrates. VI. Chloride, Sodium and potassium uptake and translocation in young plants of *Hordeum Vulgare* L. during and after a short sodium Chloride treatment. Aus. J. Bio. Sci., 15:39-57.
13. Greenway, H. and Munns, R. 1980. Mechanism of salt tolerance in nonhalophytes. Rev. Plant physiol., 31:149-190.
14. Hassan, N.A.K., Drew, J.V., Kundson, D. and Olson, R.A. 1970 a. Influence of soil salinity on production of drymatter and uptake and distribution of nutrient in barley and corn: I. Barley (*Hordeum Vulgare* L.). Agron. J., 62:43-45.
15. Maathius, F.J.M. and Sanders, D. 2001. Sodium uptake in Arabidopsis roots is regulated by cyclic nucleotides. Plant Physiol., 127:1617-1625.
16. Sahoo, S.K. and Sahu, A.C. 1993. Catalase, peroxidase and polyphenoloxidase activities during attached rice leaf senescence under NaCl-stress. Acta Botanica Hung., 38: 411-419.
17. Tadaion, M.R. and Emam, Y. 2007. Physiological and morphological reactions of two barley cultivar to salinity (*Hordeum vulgare*) stress and their relation to yield. J. Agr. Sci. Tech. Nat. Res., 1:253-262.
18. Thomas, H., James, A.R. and Humpherys, M.W. 1999. Effects of water stress on leaf growth in tall fescue, Italian ryegrass and their hybrid: rheological properties of expansion zones of leaves, measured on growing and killed tissues. J. Exp. Bot., 50: 221-231.
19. Turan, M.A., Elkarim, A.H.A., Taban, N. and Taban, S. 2010. Effect of salt stress on growth and ion distribution and accumulation in shoot and root of maize plant. Afri. J. Agri. Res., 5: 584-588.
20. Voetberg, G. and Stewart, C.R. 1984. Steady state proline levels of in salt-shocked barley leaves. Plant Physiol., 76: 567-570.
21. Vystoskaya, L., Hedley, P.E., Sharipova G., Veselov D., Kudoyarva G., Morris J. and Jones H.G. 2010. Effect of salinity on water relations of wild barley plants differing in salt tolerance. AoB PLANTS. 2010: 1-8.

Improvement of salinity tolerance of barley by heterosis exploitation

A. Masoumiasl^{*1}, R. Amiri-Fahlani¹ and H. Pakniyat²

¹Assistant Professor of Agronomy and Plant Breeding, Yasouj University.

²Associated Professor of Agronomy and Plant Breeding, Shiraz University

Received: 09/26/2012 ; Accepted: 06/30/2014

Abstract

In order to improve the salinity tolerance of barley through hybridization, two spring barley cultivars namely Reyhan (susceptible) and Afzal (tolerant) and their F1 hybrid were planted at three salinity levels (0, 10 and 20 dsm⁻¹) in greenhouse under a Factorial experiment with randomized complete block design with three replications. Proline content, quantitative activity of proxidase and catalase enzymes, sodium, potassium and sodium to potassium ratio and vice versa were measured for all of the treatments. Heterobeltiosis (superior parent heterosis) was observed for sodium content, potassium content and potassium to sodium ratio, and for catalase enzyme there was an average of parents-based heterosis. For sodium to potassium ratio, proline and proxidase no heterosis was detected. Ultimately, the third salinity level was the most desirable level for heterosis status assessment of hybrid plants derived from the crossing between the susceptible and resistant cultivars. Given the observed heterosis, it is expected that the improvement of plants for salinity tolerance is possible through targeted crosses.

Keywords: Salinity, hybridization, Proline, Proxidase, Catalase, Sodium.

*Corresponding author; masumiasl@yahoo.com